

سنجش نگرشی اثرات گردشگری ساحلی بر توسعه پایدار روستاهای ساحلی استان گیلان

* یاسر رمضان نژاد^۱، عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری^۲، مهدی پورطاهری^۳

^۱دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

^۲استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس

^۳دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ دریافت: ۹۴/۳/۲؛ تاریخ پذیرش: ۹۴/۷/۱۳

چکیده

گردشگری در مفهوم پایدار، دربر گیرنده معنایی خاص است، ظهور این مفهوم در ادبیات گردشگری حاصل تلاش در دستیابی به توسعه پایدار در تمامی زمینه‌های توسعه می‌باشد. یکی از اشکال مختلف گردشگری، گردشگری ساحلی است که می‌تواند اثرات گوناگونی بر روستاهای ساحلی در ابعاد اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و کالبدی داشته باشد. هدف پژوهش، سنجش نگرشی اثرات گردشگری ساحلی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی در روستاهای ساحلی و مقایسه اثرات در بین ابعاد مختلف پایداری و نیز مقایسه سطح پایداری روستاهای مورد مطالعه می‌باشد. اطلاعات از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری گردید. جامعه آماری روستائیان ۱۰ روستای ساحلی که طرح سالم‌سازی دریا در آنها ایجاد شده، از ۷ شهرستان استان گیلان انتخاب شدند. تعداد نمونه‌ها بر اساس روش نمونه‌گیری کوکران ۳۶۵ نفر تعیین گردید. در این بررسی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی مانند توزیع فراوانی، آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس استفاده شد. روستاها از نظر پایداری به سه زیرگروه همگن تقسیم شدند و سطح معناداری هر سه زیر گروه بیشتر از ۰/۰۵ است، یعنی میانگین روستاهای هر گروه با یکدیگر تفاوت معناداری ندارد. در گروه اول ۸ روستا (گیلک‌محله آلالان، انبارسر، حاجی‌بکنده، طالب‌آباد، جفرو، نیلوفر سحرخیز، داروگر محله و امین‌آباد) با پایداری بین ۰/۸۴۸ و ۰/۹۸۸، در گروه دوم روستای تازه‌آباد با پایداری ۱/۲۰۷ و در گروه سوم روستای گنگسر با پایداری ۲/۲۲۶ قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، گردشگری ساحلی، روستای ساحلی، استان گیلان.

مقدمه

انواع فعالیت‌های اقتصادی توجه نمود. از این رو، امروزه در کشورهای توسعه‌یافته، گردشگری روستایی به عنوان یکی از راهبردهای برون‌رفت از مشکلات زیستی در بسیاری از نواحی روستایی و یکی از عوامل راهبردی در توسعه محسوب می‌گردد (اردستانی، ۱۳۸۷: ۱۲). چرا که شواهد نشان می‌دهد، فعالیت گردشگری ۵ درصد از فعالیت‌های اقتصادی جهان را شامل می‌شود (Gladstone, 2012:1). گردشگری در قرن ۲۱ بزرگترین فعالیت جهان خواهد بود (Pearce, 1995). گردشگری بین‌المللی و داخلی به عنوان یک فعالیت رو به رشد شناخته می‌شود، و بیشتر آن در ساحل متمرکز شده است. گردشگری جهانی در سال ۲۰۰۰ با نرخ رشد ۷/۴ درصد و ۶۸۷ میلیون گردشگران بین‌المللی به اوج خود رسید. رشد

مشکلات زیستی در بسیاری از نواحی روستایی، اختلاف درآمد و سطوح زندگی بین جوامع شهری و روستایی از عوامل عمده مهاجرت‌های روستائیان به شهر است. بسیاری از برنامه‌ریزان بر این تصوراند که با ایجاد برخی از امکانات رفاهی و خدماتی در نواحی روستایی، روند مهاجرت‌ها کاهش خواهد یافت. اما یافته‌ها نشان می‌دهد که ارائه خدمات رفاهی در نواحی روستایی، باید توأم با ایجاد اشتغال و درآمد در این نواحی باشد (مطیعی، ۱۳۸۶: ۱۵۳). بنابراین در راهبردهای توسعه روستایی، باید به متنوع‌سازی اقتصاد روستایی، کارآمد نمودن آن از طریق ایجاد

*نویسنده مسئول:

افزایش تولید مقدار زباله و دیگر آلایندهها تحت تاثیر قرار می‌گیرد (Burke et al., 2001; UN Atlas of the Oceans, 2004; cited Ghosh, 2012: 163).

مقاصد گردشگری ساحلی این پژوهش با توجه به اینکه در حوزه روستاهای ساحلی واقع شده‌اند در ابعاد مختلف پایداری می‌توانند آثار مثبت و منفی بر روستاها داشته باشند. از لحاظ زیست‌محیطی، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران با محیط طبیعی روستا، باعث تخریب محیط‌زیست روستا و ساحل می‌شوند. گردشگران زباله‌های خود را در محیط روستا و رودخانه‌ها می‌ریزند. و همچنین سبب انباشت زباله در ساحل روستا می‌شوند. همین انباشت زباله با گذشت زمان سبب نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری و همچنین آلودگی منابع و خاک در روستا خواهد شد. در بُعد کالبدی، به دلیل جاذب بودن روستاهای ساحلی برای گردشگران، به خرید زمین و ساختن ویلا در این روستاها مبادرت می‌کنند که این امر هم منجر به تغییر کاربری زمین‌های زراعی گشته که در بلندمدت سبب می‌گردد روستا که زمانی مکان تولید بود خود همچون شهر مصرف‌گرا گردد و از طرفی منجر به افزایش قیمت زمین در روستا می‌گردد و این افزایش قیمت تا جایی پیش خواهد رفت که خرید زمین توسط روستائیان فاقد زمین برای فرزندان خود جهت احداث مسکن به دلیل افزایش زیاد قیمت زمین، غیرممکن خواهد شد. ایجاد ویلاها توسط گردشگران منجر به ترغیب روستائیان به مسکن با معماری مدرن شده که ادامه این امر به مرور زمان سبب جایگزینی مسکن و معماری سنتی با معماری و مسکن مدرن خواهد شد. از جنبه اقتصادی، به واسطه گردشگری ساحلی مشاغل خدماتی در ساحل و روستا ایجاد می‌شود. در این‌گونه روستاها بسیاری از مردم محلی در مشاغل خدماتی در داخل طرح سالم‌سازی مشغول به کار هستند که می‌تواند از مهاجرت جوانان به شهرها جلوگیری نماید. همچنین با توجه به تقاضای گردشگران برای محصولات کشاورزی روستایی و همچنین صنایع دستی، شرایط را برای فروش مستقیم این محصولات به گردشگران فراهم

گردشگری پس از حمله تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ سالانه ۱/۲ تا ۲/۷ درصد بین سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳ کاهش یافت. با این وجود، مطرح شد که گردشگری تا سال ۲۰۲۰ دو برابر شود (Kay and Alder, 2005: 39).

با این توصیف باید گفت، مناطق ساحلی از دیر باز مورد توجه گردشگران بوده و از قابلیت‌های بالقوه (تلفیقی زیبا از دریا و ساحل، محیطی آرام‌بخش و...) گردشگری برخوردار می‌باشند. و توانایی جذب گردشگران را از نقاط دور و نزدیک دارند. در این چارچوب، کرانه‌های ساحلی استان‌های گلستان، مازندران به ویژه گیلان به طول حدود ۷۰۰ کیلومتر با برخورداری از جاذبه‌های متعدد طبیعی گردشگری و همچنین داشتن سواحل شنی و مناظر زیبا و دل‌انگیز می‌تواند یکی از بزرگترین کانون‌های گردشگری ساحلی باشد. این سواحل به خاطر برخورداری از عوامل مساعد طبیعی و آب و هوایی به ویژه در تابستان، از جمله درجه حرارت آب دریا، رطوبت نسبی، پوشش جنگلی و چشم‌اندازهای زیبای طبیعی و همچنین سهولت دسترسی به تهران و سایر نواحی پر جمعیت ایران شرایط برخورداری از امکانات رفاهی و خدماتی و تاسیسات تفریحی، یکی از مساعدترین مناطق ایران برای توسعه گردشگری می‌باشد (بیک-محمدی، ۱۳۸۵: ۵۱). اما باید پذیرفت هر برنامه با آثار مثبت و منفی برخوردار است در این میان تاثیر گردشگری ساحلی بر جامعه ساحلی و امرار معاش (زیست اقتصادی) آنها متعدد و حساس است. اثرات منفی بر روی محیط‌زیست ساحلی ناشی از فشار فوق‌العاده بر منابع محلی محدود، افزایش و یا تعرض ناخواسته بر مناطق طبیعی و تضاد جدی بین گردشگری و سایر بخش‌ها می‌باشد (Garrod and Wilson, 2003; Dobson, 2003; UN Atlas of Oceans, 2004; cited Ghosh, 2012: 163). کیفیت منابع آب از طریق آلودگی و کوتاه فکری و استفاده بیش از حد تنزل می‌یابد. اغلب، زیرساخت‌های فاضلاب محلی، ظرفیتی برای تحمل جمعیت گردشگران، به ویژه در فصل اوج گردشگران را ندارد، و از سوی دیگر، همچنین ساحل به طور مستقیم با

محیط طبیعی و زیرساخت‌های موجود می‌تواند مفید و موثر واقع شود (Sharply, 2002: 234). از این رو دستور کار ۲۱، سازمان‌های بین‌المللی گردشگری، نیاز به رسمیت شناختن نقش گردشگری در فرایند توسعه مناسب را گوشزد کرد تا سازمان‌های گردشگری در راستای تحقق اصول گردشگری پایدار، طرح اجرایی نقش گردشگری را مورد توجه قرار دهند (لومسدن، ۱۳۸۰: ۳۷۵). گردشگری در مفهوم پایدار، دربر گیرنده معنایی خاص است، ظهور این مفهوم در ادبیات گردشگری حاصل تلاش در دستیابی به توسعه پایدار در تمامی زمینه‌های توسعه می‌باشد.

بنابراین گردشگری پایدار به دنبال حفظ کمیت، کیفیت و بهره‌وری از سیستم‌های منابع انسانی و طبیعی با گذشت زمان می‌باشد. گردشگری پایدار همراه با اصول توسعه پایدار، توسعه یافته است (Mathieson et al., 1982: 168). باتر معتقد است گردشگری پایدار عمدتاً به پایداری خود مفهوم گردشگری با تاکید بر جوامع بومی و میزبان می‌پردازد. به نظر وی، گردشگری پایدار بیش از هر چیز در گرو اهمیت دادن گردشگران و ساکنان محلی به محیط-های طبیعی و جاذبه‌های طبیعی گردشگری است (Weaver et al., 2002: 348). در ارتباط با گردشگری، نگرانی وجود دارد که توسعه پایدار گردشگری چگونه و دقیقاً باید تعریف شود. تعدادی از سازمان‌ها به رهبری سازمان ملل در پاسخگویی به این سردرگمی در تعریف توسعه پایدار گردشگری، نشست برای تعیین معیارهای جهانی گردشگری پایدار (GSTC) توسط برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد (UNEP)، سازمان ملل متحد (UN) و سازمان گردشگری جهانی سازمان ملل (UNWTO) در سال ۲۰۰۸ برگزار کردند. هدف از این مشارکت افزایش درک گردشگری پایدار و تعیین حداقل معیارهای جهانی برای ایجاد گردشگری پایدار بود. معیارهای اصلی که در این نشست برای تعریف توسعه پایدار گردشگری ارائه شد عبارتند از:

- ارائه مدیریت پایدار موثر؛

آورده است. به لحاظ اجتماعی حضور گردشگران می‌تواند اثرات مثبتی همچون کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی به واسطه رفتارهای بهنجار گردشگران، حفظ هویت سنتی جامعه محلی به واسطه جاذب بودن هویت، آداب و رسوم سنتی برای گردشگران، کاهش جرایم و اعتیاد در بین جوانان روستایی از طریق ایجاد شغل و ... در پی داشته باشد. با توجه به اثرات مطرح شده در روستاهای ساحلی، هدف این پژوهش سنجش نگرشی اثرات گردشگری ساحلی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی بر روستاهای ساحلی است و همچنین مقایسه اثرات در بین ابعاد مختلف پایداری و نیز مقایسه سطح پایداری روستاهای مورد مطالعه می‌باشد.

چارچوب نظری

گردشگری پایدار و گردشگری ساحلی: فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی به‌طور چشمگیری از دهه ۷۰ در تمام کشورهای توسعه‌یافته افزایش یافته و نقش کلیدی را در توسعه برخی نواحی روستایی که از نظر اقتصادی دچار رکود شده‌اند، داشته است (Rosa, 2002: 1001). افزون بر این، گردشگری یکی از فعالیت‌هایی است که می‌تواند در کنار فعالیت‌های کشاورزی و صنایع روستایی که به سرعت در حال از بین رفتن هستند قرار گیرد، لذا گردشگری می‌تواند فرصتی استثنایی برای احیای اقتصادی و تحرک بخشیدن در نواحی روستایی و نواحی رو به افول ایجاد نموده و باعث می‌شود که روستائیان علاوه بر فعالیت‌های روزمره خود، از منبع درآمد دیگری نیز بهره‌مند شوند (قادری، ۱۳۸۳: ۱۶). در این چارچوب، توسعه گردشگری روستایی به عنوان یک راه‌حل بالقوه برای حل بسیاری از مشکلات مناطق روستایی شناخته شده و در زمینه‌های مختلفی چون رشد اقتصادی (ایجاد اشتغال در زمینه‌های مرتبط با گردشگری، تجارت و صنایع دستی، ایجاد یک بازار جدید برای تولیدات کشاورزی)، توسعه اجتماعی-فرهنگی (تثبیت و افزایش جمعیت ساکن در مناطق روستایی، تقویت و بهبود خدمات عمومی) و در نهایت، حفاظت و بهبود

گردشگری با دیگر جنبه‌های زندگی روستایی یکپارچه شود می‌تواند موجب سود واقعی برای مردم، اقتصاد و محیط‌زیست مناطق روستایی شود. بدون این یکپارچه‌سازی، خطر جدی وجود دارد که گردشگری با شکست مواجه می‌شود و یا به مکان یا مردم محلی آسیب وارد می‌کند (Lordkipanidze, 2002:19). این آثار در چارچوب توسعه پایدار با رهیافت یکپارچه عبارتند از:

اثرات اقتصادی: توسعه گردشگری در نواحی روستایی از یک طرف، می‌تواند نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی داشته و بستر و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی باشد و از طرف دیگر، وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی (از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی) به حساب آید (شریف‌زاده و مرادی‌نژاد، ۱۳۸۱: ۵۳). اصلی‌ترین اثرات اقتصادی مثبت گردشگری مربوط به کمک به درآمدهای دولت، و ایجاد اشتغال و فرصت‌های شغلی و همچنین تحریک سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و کمک به اقتصاد محلی می‌باشد. درآمدهای دولت از بخش گردشگری می‌تواند به عنوان کمک‌های مستقیم و غیرمستقیم طبقه‌بندی شود. کمک‌های مستقیم از طریق مالیات بر درآمد مشاغل و کسب‌وکار گردشگری ایجاد می‌شود و کمک‌های غیرمستقیم از مالیات‌ها و عوارض وضع شده بر تامین کالا و خدمات برای گردشگران منشاء می‌گیرد (Lordkipanidze, 2002:13). اثرات مستقیم، بیانگر ارزش افزوده‌هایی است که در تعامل مستقیم با بازدیدکنندگان است. اثرات غیرمستقیم، بیانگر منفعتی است که به تامین‌کنندگان از طریق بخش‌های مستقیم می‌رسد، مثل افزایش دستمزد تامین‌کنندگان مواد غذایی به واسطه افزایش در گردشگری، در واقع اثرات مختلف گردشگری تصویری از توده یخ شناور است که نشان می‌دهد، بخشی از اثرات مستقیم گردشگری قابل رؤیت می‌باشد، یعنی همانند توده یخ بالاتر از سطح آب است، اما در زیر سطح، هزینه‌های مسافرتی و تولید، دستمزد بیشتر، اشتغال و مالیات در جامعه میزبان به حمایت از گردشگری، اگر چه دیده

• به حداکثر رساندن منافع اقتصادی و اجتماعی برای جامعه محلی و به حداقل رساندن اثرات منفی؛

• به حداکثر رساندن منافع میراث فرهنگی و به حداقل رساندن اثرات منفی؛

• به حداکثر رساندن منافع محیط‌زیست و به حداقل رساندن اثرات منفی (Lundberg, 2011:10).

در این راستا، گردشگری ساحلی مجموع فعالیت‌هایی در ارتباط با سفر و اقامت مردم بازدیدکننده از منطقه ساحلی است. فعالیت‌های گردشگران، زمانی که بر اساس و یا استفاده از ساحل و یا منابع دریایی، چه طبیعی و چه انسان ساخت واقع شده در نوار ساحلی باشد، گردشگری ساحلی را شکل می‌دهند (TCMP, 2001: 5). گردشگری ساحلی بر پایه ترکیب منابع منحصربه‌فرد به واسطه زمین و دریا، امکانات رفاهی از قبیل آب، سواحل، منظره زیبا و زیرساخت‌های خوب قرار دارد. شامل یک تنوع از فعالیت‌هاست که هم در منطقه ساحلی و هم در آب‌های ساحلی که شامل توسعه ظرفیت‌های گردشگری (هتل‌ها، اقامتگاه تفریحی، خانه‌های دوم، رستوران‌ها، و غیره) و زیرساخت‌های پشتیبانی (بنادر، اسکله، ماهی‌گیری و مغازه‌های غواصی و دیگر امکانات) می‌باشد. فعالیت‌های تفریحی ساحلی، هم در حجم و هم در تعداد گردشگر در طول دهه گذشته افزایش داشته است. فعالیت‌های تفریحی در مناطق ساحلی دو نوع اصلی هستند: مصرفی و غیرمصرفی. فعالیت‌هایی مانند ماهی‌گیری، پوست کردن ماهی و غیره به طبقه‌بندی مصرفی تعلق دارند در حالی که فعالیت‌ها غیرمصرفی شامل شنا، غواصی، قایقرانی، گشت‌وگذار، موج سواری، جت اسکی، تماشای پرند و غیره می‌باشد. گردشگری ساحلی به طبیعت (آب‌وهوا، چشم‌انداز، اکوسیستم) و فرهنگ (میراث تاریخی و فرهنگی، هنری و صنایع دستی، سنت‌ها، و غیره) وابسته است. این شامل فعالیت‌هایی است که فقط در مناطق خاص و در شرایط خاص می‌تواند انجام شود (UNEP, 2009: 10). با توجه به آنچه بیان شد می‌توان گفت، توسعه گردشگری ساحلی بخشی از موضوع گسترده توسعه پایدار روستایی است. دیدگاهی وجود دارد که اگر

است دلیل این امر در ماهیت جغرافیا نهفته است که دارای رویکردی قوی در زمینه روابط انسان و محیط می‌باشد (Mitchell and Murphy, 1991: 57). در واقع آثار گردشگری و تفریح بر محیط‌زیست و تحلیل منابع، حوزه‌ای است که در آن جغرافیدانان انسانی و طبیعی در پژوهش معضلات مربوط به گردشگری، دارای وجه اشتراک هستند. با این حال دلیل دیگر، اهمیت صرف محیط‌زیست طبیعی برای فعالیت گردشگری و تفریح است (Hall and Page, 2002: 151). طبیعت و محیط‌زیست اساسی‌ترین سرمایه‌ها و منابع گردشگری تلقی می‌شوند (حیدری، ۱۳۸۷: ۱۰۴) و چنانچه گردشگری بخواهد از مواهب محیطی برخوردار شود باید حفاظت محیطی را در برنامه‌ریزی‌های خود لحاظ کند. و در واقع، گردشگری از منظر اکولوژیکی زمانی فعالیت سالمی به شمار می‌رود که در برقراری موازنه اکولوژیکی و پایداری یعنی ایجاد تعادل بین استفاده از منابع طبیعی و حفاظت از آن منابع موفق باشد (نصیری، ۱۳۷۹: ۴۱۱).

اثرات کالبدی: بسیاری از متخصصین معتقدند که با افزایش توسعه گردشگری، معمولاً قیمت زمین افزایش پیدا می‌کند و به تغییر کاربری از اراضی کشاورزی به زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری، شهرسازی و مجتمع‌های تفریحی منجر می‌شود (Belisle, 1983). قیمت کاذب زمین، کشاورزان را تشویق می‌کند تا زمین‌های زراعی را بفروشند و دیگران را نیز از خریدن اراضی به منظور تولید محصولات کشاورزی باز می‌دارد که مجموع این عوامل منجر به کاهش اراضی کشاورزی و تخریب چشم‌انداز کشاورزی می‌شود (Norris et al., 2007). یکی از اثرات منفی گردشگری از لحاظ کالبدی مسئله تغییر الگوی مساکن روستایی است، به‌ویژه از لحاظ منظر روستایی یک ناهمگونی بسیار شدید در مساکن روستا مشاهده می‌شود (باباخان‌زاده و لطفی، ۱۳۹۱: ۱۰۵). علاوه بر اثرات منفی کالبدی، گردشگری می‌تواند اثرات مثبت بر کالبد روستا، همچون بهبود وضعیت راه روستایی، ایجاد امکانات زیرساختی و ... داشته باشد.

نمی‌شود اما نیازمند درک کاملی از تاثیر اقتصادی گردشگری است (رحیمی‌پور و همکاران، ۱۳۹۰: ۴). گردشگری به‌طور مستقیم می‌تواند از طریق هتل‌ها، رستوران‌ها، تاکسی‌ها و خرید سوغات، و به‌طور غیرمستقیم از طریق عرضه کالا و خدمات مورد نیاز مشاغل مرتبط با گردشگری، شغل ایجاد کند. گردشگری می‌تواند دولت‌های محلی را وادار به بهبود زیرساخت‌ها مانند آب و سیستم‌های فاضلاب، جاده‌ها، برق، تلفن و شبکه‌های حمل‌ونقل عمومی کند، همه آنها می‌تواند کیفیت زندگی ساکنان و همچنین خدمات گردشگری را بهبود بخشد (Lordkipanidze, 2002: 13).

اثرات اجتماعی: مقصود از اثرات اجتماعی گردشگری، تغییراتی است که در شیوه‌های زندگی مردم جامعه میزبان گردشگر رخ می‌دهد و این تغییرات بیشتر به سبب تماس مستقیم اهالی و ساکنان آن دیار و گردشگران صورت می‌گیرد و مقصود از اثرات فرهنگی تغییراتی است که در هنر، عادت رسوم و معماری مردم ساکن جامعه میزبان رخ می‌دهد این تغییرات بلندمدت‌تر است و در نتیجه رشد و توسعه گردشگری رخ خواهد داد از آنجا که نتیجه فعالیت گردشگری موجب تغییراتی در زندگی روزانه و فرهنگ جامعه میزبان می‌شود، اصطلاح «اثرات اجتماعی- فرهنگی» را به معنای تغییراتی بکار می‌برند که در تجربه‌های روزانه ارزش‌ها، شیوه زندگی و محصولات هنری و فکری جامعه میزبان رخ می‌دهد (گی، ۱۳۷۷: ۳۲۷). تاثیرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری بر جوامع میزبان نتیجه اثرات تعامل مستقیم و غیرمستقیم جوامع میزبان با گردشگران می‌باشد. اثرات وقتی روی می‌دهند که گردشگری موجب تغییر در رفتار و ارزش‌های جوامع میزبان شود از جمله به عنوان نیروی حمایت از صلح و دوستی و ایجاد غرور در سنت‌های فرهنگی عمل کنند و با ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوامع محلی، از مهاجرت به شهر جلوگیری می‌کند (UNEP, 2002: 27).

اثرات زیست‌محیطی: ابعاد زیست‌محیطی گردشگری، یکی از حوزه‌های مورد علاقه جغرافیدانان

کاربری اراضی، تغییر الگوی مسکن را به همراه داشته است.

خانی و همکارانش (۱۳۸۸)، اثرات گردشگری ساحلی را با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستای چمخاله، شهرستان لنگرود) مورد بررسی قرار دادند. شواهد نشان داد، مزایای گردشگری متوجه گردشگران می‌گردد نه جوامع روستایی. در این تحقیق، درک ساکنین از اثرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی گردشگری بر رفتارها و تصمیمات ساکنان در راستای توسعه و برنامه‌ریزی مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتایج این تحقیق فرضیه اصلی را که می‌گوید سطح مزایای شخصی مقیمان به ویژه مزیت‌های اقتصادی گردشگری درک آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهند تایید می‌نماید، این در حالی است که اثرات فرهنگی، اجتماعی و محیطی گردشگری باعث رضایت خاطر جوامع روستایی نمی‌باشد.

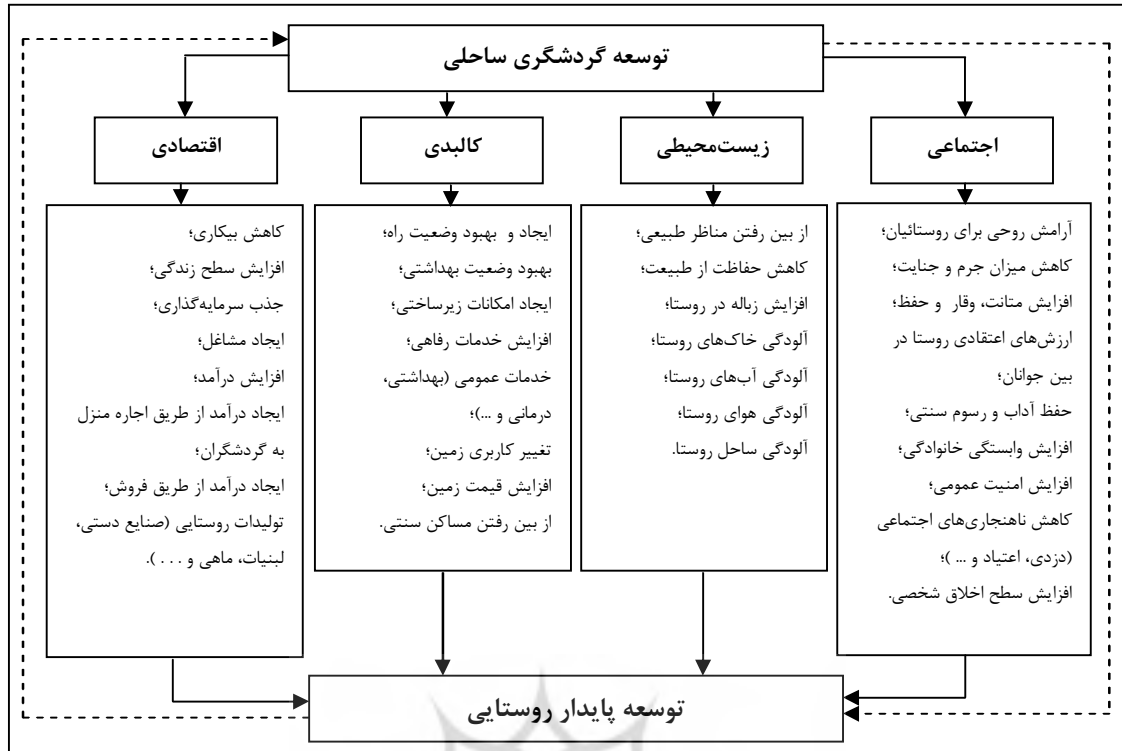
قرخلو و همکارانش (۱۳۸۸)، اثرات زیست‌محیطی گردشگری بر سواحل شهر رامسر مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد، وضعیت اثرات زیست‌محیطی گردشگری ساحلی در شهر رامسر، چندان مطلوب نیست. انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی مانند تخریب اراضی زراعی و باغی، تخریب چشم‌انداز ساحل، انباشت زباله و افزایش ساخت‌وساز بی‌رویه در منطقه مورد مطالعه از جمله اصلی‌ترین پیامدهای منفی گردشگری بوده‌اند.

در این راستا می‌توان مدل مفهومی پژوهش در شکل (۱) نمایش داده شده است. این مدل نشان می‌دهد توسعه یک مقصد گردشگری ساحلی می‌تواند در ابعاد اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و اقتصادی بر روستاهای ساحلی تاثیرگذار باشد. مثبت بودن تاثیرات گردشگری ساحلی می‌تواند به توسعه پایدار روستاهای ساحلی منجر شود.

در این چارچوب، سجادی و احمدی (۱۳۹۲)، اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن از دیدگاه جامعه روستایی ارزیابی کردند. نتایج نشان داد که پاسخگویان، اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن (خواه مثبت و خواه منفی) را در سطح «متوسط تا زیاد» ارزیابی کردند. همچنین، نشان دادند که «ناباشت زباله و آشغال در محیط‌زیست روستایی» و «افزایش درآمد‌های دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخش‌داری‌ها، شهرداری‌ها و...» مهمترین اثرات منفی و مثبت گردشگری روستایی در این شهرستان بودند.

عنابتانی و همکارانش (۱۳۹۱)، آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان (مطالعه موردی: دشت ارژن- فارس) بررسی کردند. یافته‌های مطالعه نشان داد، بیشترین تغییرات متوجه متغیر وابسته زیست‌محیطی با ضریب ۰/۷۸۶ بود. توسعه گردشگری تغییرات مثبتی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی وضعیت زیست‌محیطی و کالبدی در سطح روستاهای منطقه فراهم نموده است.

باباخان‌زاده و لطفی (۱۳۹۱)، اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه را ارزیابی کردند، نشان داد، از دیدگاه ساکنان گردشگری اثرات اقتصادی مثبتی چون ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد را به همراه داشته در عین حال باعث افزایش شدید قیمت زمین و سودآوری آن و کاهش تولیدات کشاورزی شده است. از لحاظ اجتماعی اثرات مثبت بسیار زیادی چون کاهش مهاجرت، شهرت روستا، بالا رفتن سطح آگاهی‌های مردم و بهبود مسکن را به همراه داشته و در نهایت، از لحاظ زیست‌محیطی و کالبدی اثرات منفی چون آلودگی منابع آب، تخریب باغات و جنگل، تغییر

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع مطالعات کاربردی می‌باشد که در آن از روش‌های توصیفی-تحلیلی و نیز روش‌های آماری برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. برای ارزیابی اثرات گردشگری ساحلی بر پایداری روستاها از منابع اسنادی و داده‌های میدانی استفاده شده است. جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از پرسش‌نامه صورت گرفته است. برای پاسخ‌های پرسش‌نامه از لیکرت شامل ۳ طیف: ۱- کم، ۲- متوسط، ۳- زیاد استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش، روستائیان روستاهای ساحلی استان گیلان هستند که در محدوده این روستاها مقاصد ساحلی (طرح سالم‌سازی دریا) ایجاد شده و تعداد ۱۰ روستا در ۷ شهرستان انتخاب شدند. بر اساس سرشماری ۱۳۹۰ مرکز آمار، جمعیت کل این روستاها ۶۳۴۵ نفر می‌باشد و تعداد نمونه بر اساس روش نمونه‌گیری کوکران ۳۶۵ نفر تعیین گردید. نحوه توزیع پرسش‌نامه‌ها بین روستاها بدین صورت انجام گرفت که ابتدا نسبت جمعیت روستا به کل جامعه آماری (۶۳۴۵) به صورت درصد محاسبه شد و سپس به نسبت درصد جمعیت، پرسش‌نامه به آن روستا

اختصاص داده شد (جدول ۱). برای بررسی پایایی پرسش‌نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. ضریب آزمون برابر با ۰/۹۳۲ می‌باشد، که نشان‌دهنده پایایی بالای گویه‌های پرسش‌نامه می‌باشد. در این بررسی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی مانند توزیع فراوانی، آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس استفاده شده است. استان گیلان با مساحتی حدود ۱۴۷۱۱ کیلومتر مربع در میان رشته کوه‌های البرز و تالش در شمال ایران جای گرفته و مساحت آن حدود ۰/۹ درصد از مساحت کل کشور است. این استان از شمال با دریای خزر، از شرق با استان مازندران و از غرب و شمال غربی با استان اردبیل و از جنوب با عبور از رشته کوه‌های البرز با استان‌های زنجان و قزوین ارتباط دارد. استان گیلان از سه بخش ساحلی، جلگه‌ای و کوهپایه‌ای تشکیل شده است. پهنای جلگه ساحلی در استان گیلان کم می‌باشد و در بیشتر نقاط بلافاصله پس از خط ساحلی، ارتفاع زمین به ۹۰۰ متر افزایش می‌یابد. شکل جغرافیایی استان گیلان به صورت بدنه‌ای پر حجم شامل البرز غربی و جلگه گیلان در جنوب و گردنی استوار و افراشته شامل: کوه‌های تالش

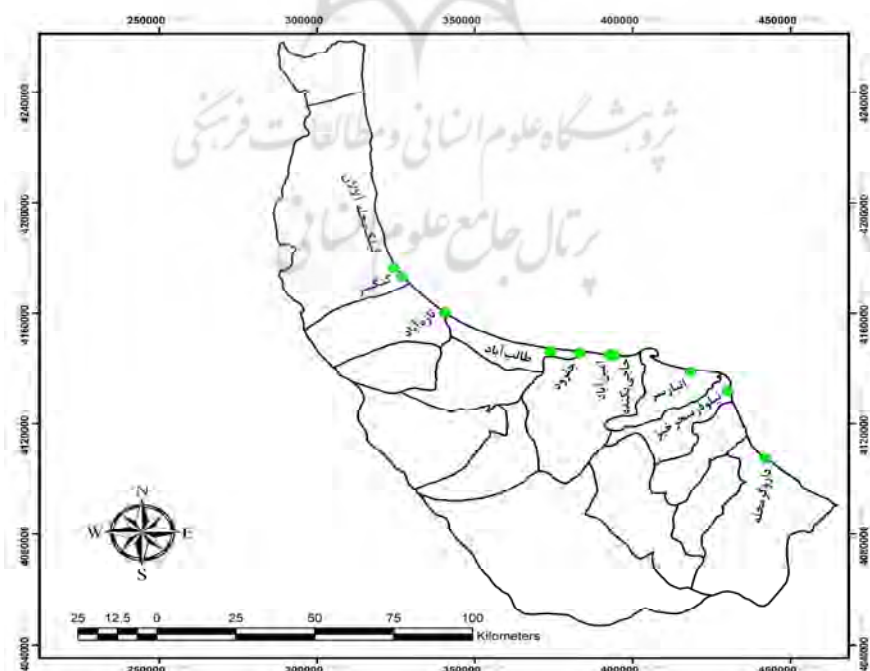
صنایع دستی، سالانه پذیرای میلیون‌ها گردشگر است. در حال حاضر در ۲۸۰ کیلومتر از سواحل خزر در گیلان ۴۷ طرح سالم‌سازی دریا ایجاد شده که مجموعه ۶۵ کیلومتر از این سواحل را پوشش می‌دهند. ۲۵ طرح از طرح‌های سالم‌سازی موجود، خصوصی و بقیه را بخشداری‌ها، فرمانداری‌ها، شهرداری‌ها، دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی اداره می‌کنند. شکل (۲) پراکندگی فضایی روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

و جلگه ساحلی به سمت شمال می‌باشد. با توجه به موقع جغرافیایی آن در جنوب غربی دریای خزر یکی از زیباترین و حاصلخیزترین استان‌های کشور می‌باشد. آب فراوان، جنگل‌های پرپشت و متراکم و متنوع، مراتع وسیع و گسترده و سرانجام جلگه‌ای مستعد، آبرفتی یا ماسه دریایی از نظر مظاهر محیط طبیعی، استان گیلان را ممتاز ساخته‌اند. استان گیلان حدود ۳۰۰ کیلومتر ساحل زیبا دارد که در کنار جنگل‌های انبوه، ییلاق‌های دل‌انگیز، تالاب، آبشارها و انواع

جدول ۱: روستاهای مورد مطالعه و تعداد حجم نمونه آنها

شهرستان	روستا	جمعیت	نسبت به کل جامعه آماری (درصد)	حجم نمونه
بندر انزلی	جفرود	۱۱۵۳	۱۳/۵۳	۴۹
	آبادطالب	۲۱۵۳	۱۸/۱۷	۶۶
تالش	گیلک محله آلان	۳۷۶	۵/۹۲	۲۱
	گتگر	۶۱۲	۹/۶۴	۳۵
رشت	امین آباد	۶۷۹	۱۰/۷	۳۹
	حاجی بکنده	۸۳۷	۱۳/۱۹	۴۸
رودسر	داروگر محله	۱۸۲	۲/۸۶	۱۳
لاهیجان	نیلوفر سحرخیز	۴۷۱	۷/۴۲	۲۷
آستانه اشرفیه	انبارسر	۸۲۵	۱۳	۴۷
رضوانشهر	تازه آباد	۳۵۱	۳/۵۳	۲۰
کل		۶۳۴۵	۱۰۰	۳۶۵

منبع: مرکز آمار و یافته‌های پژوهش

شکل ۲: پراکندگی فضایی روستاهای مورد مطالعه

یافته‌های تحقیق

۱۵ با فراوانی ۱۱۵ نفر و کمترین مربوط به طبقه بیش از ۵۵ سال با فراوانی ۵۶ نفر می‌باشد. میزان تحصیلات مردم، زیردیپلم ۴۵ نفر، لیسانس ۱۵۵ نفر و فوق لیسانس ۲ نفر می‌باشد.

به لحاظ جنسیتی از بین ۳۶۵ نمونه انتخاب شده ۲۶۹ نفر برابر ۷۳/۷ درصد مرد و ۹۶ نفر برابر با ۲۶/۳ درصد زن می‌باشند. از نظر سنی به چهار طبقه تقسیم‌بندی شده که بیشترین فراوانی مربوط به ۲۴-

جدول ۲: ویژگی‌های فردی روستائیان مورد مطالعه

متغیر	ارزش	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۲۶۹	۷۳/۷
	مرد	۹۶	۲۶/۳
سن	۱۵-۲۴	۱۱۵	۳۱/۵
	۲۵-۳۴	۷۳	۲۰
	۳۵-۴۴	۶۳	۱۷/۳
	۴۵-۵۴	۵۸	۱۵/۹
	بیشتر از ۵۵	۵۶	۱۵/۳
تحصیلات	زیردیپلم	۴۵	۱۲/۳
	دیپلم	۷۷	۲۱/۱
	فوق دیپلم	۸۶	۲۳/۶
	لیسانس	۱۵۵	۴۲/۵
	فوق لیسانس	۲	۰/۵

منبع: یافته‌های پژوهش

زیست‌محیطی چون اثرات منفی سنجیده شده است، بیشترین تاثیر را آلودگی ساحل روستا با میانگین ۱/۸۵۲ و کمترین تاثیر را با ۰/۳۴۲ افزایش آلودگی هوای روستا داشته است.

اثرات در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی (جنبه مثبت و منفی) و زیست‌محیطی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بدست آمده در جدول (۵) نشان داد که از جنبه تاثیرات مثبت، میانگین اثرات اجتماعی ۰/۸۴۴، اثرات اقتصادی ۱/۳۱ و اثرات مثبت کالبدی برابر با ۰/۷۸۳ است و بعد اقتصادی، بالاترین تاثیر مثبت بر روستاهای ساحلی دارد. و از جنبه تاثیرات منفی، میانگین اثرات کالبدی ۱/۷۹۱ و بعد زیست‌محیطی برابر با ۱/۲۹۴ است، لذا تاثیر منفی کالبدی بیشتر می‌باشد. بدین‌سان، می‌توان گفت گردشگری ساحلی چه از جنبه مثبت و چه جنبه منفی، تاثیر کمی بر پایداری روستاهای مورد مطالعه داشته است.

اثرات گردشگری ساحلی بر پایداری روستاها: با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای، اثرات گردشگری ساحلی بر ابعاد اجتماعی و اقتصادی سنجیده شده است. بر اساس نتایج حاصل از آن در جدول (۳) در بعد اجتماعی، بیشترین تاثیر را افزایش امنیت عمومی با میانگین ۱/۲۳۲ و کمترین تاثیر را افزایش وابستگی خانوادگی با میانگین ۰/۴۰۵ داشته است. در بعد اقتصادی، ایجاد درآمد برای خانوارهای روستایی از طریق اجاره منزل به گردشگران، با میانگین ۱/۹۵۸ بیشترین تاثیر بوده و کمترین تاثیر را به‌طور مشترک در کاهش بیکاری در روستا و جذب سرمایه‌گذاری جدید در روستا با میانگین ۱/۰۳۵ داشته است.

جدول (۴) نشان می‌دهد که در بعد کالبدی بیشترین تاثیر مثبت را گردشگری در ایجاد امکانات زیرساختی جدید در روستا با میانگین ۱/۰۰۲ و بیشترین تاثیر منفی کالبدی با میانگین ۲/۵۶۷ در افزایش قیمت زمین در روستا داشته است. و در بعد

جدول ۳: اثرات اجتماعی و اقتصادی گردشگری ساحلی بر روستاها

بعد	گویه	میانگین	معناداری (دو دامنه)	انحراف معیار
اجتماعی	آرامش روحی و دلگرم کننده برای روستائیان	۱/۰۳۵	۰/۰۰	۱/۰۳۸
	کاهش میزان جرم و جنایت در روستا	۱/۰۴۱	۰/۰۰	۰/۶۶۳
	حفظ ارزش‌های اعتقادی روستا در بین جوانان	۰/۹۱۲	۰/۰۰	۰/۷۲۴
	حفظ آداب و رسوم سنتی روستا	۰/۵۲۳	۰/۰۰	۰/۷۵
	افزایش وابستگی خانوادگی در روستا	۰/۴۰۵	۰/۰۰	۰/۷۵۲
	افزایش امنیت عمومی در روستا	۱/۲۳۲	۰/۰۰	۰/۶۱۸
	کاهش میزان ناهنجاری‌های اجتماعی (دزدی، اعتیاد و ...)	۰/۵۶۹	۰/۰۰	۰/۶۶۶
	افزایش سطح اخلاق شخصی روستائیان	۱/۰۳۵	۰/۰۰	۰/۶۲۵
اقتصادی	کاهش بیکاری در روستا	۱/۰۸۲	۰/۰۰	۰/۴۳۷
	افزایش سطح زندگی روستائیان	۱/۰۵۷	۰/۰۰	۰/۵۹۷
	جذب سرمایه‌گذاری جدید در روستا	۱/۰۳۵	۰/۰۰	۰/۸۹۶
	ایجاد مشاغل جدید برای روستائیان	۱/۲۹۵	۰/۰۰	۰/۶۰۲
	افزایش درآمد روستائیان	۱/۲۶۵	۰/۰۰	۰/۶۱۸
	ایجاد درآمد برای خانوارهای روستایی از طریق اجاره منزل به گردشگران	۱/۹۵۸	۰/۳۰۹	۰/۷۷۱
	ایجاد درآمد برای خانوارهای روستایی از طریق فروش تولیدات روستایی (صنایع دستی، لبنیات، ماهی و ...)	۱/۴۷۶	۰/۰۰	۰/۶۳۹

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۴: اثرات کالبدی و زیست‌محیطی گردشگری ساحلی بر روستاها

بعد	گویه	میانگین	معناداری (دو دامنه)	انحراف معیار
کالبدی	تاثیر حضور گردشگران در ایجاد و بهبود وضعیت راه روستا	۰/۸۲۱	۰/۰۰	۰/۷۵۱
	تاثیر در بهبود وضعیت بهداشتی روستا	۰/۹۴۷	۰/۰۰	۰/۵۳۹
	تاثیر در ایجاد امکانات زیرساختی جدید در روستا	۱/۰۰۲	۰/۰۰	۰/۷۳۵
	افزایش خدمات رفاهی برای روستا	۰/۷۸۹	۰/۰۰	۰/۹۲
	ورود خدمات عمومی (بهداشتی، درمانی و ...) جدید به روستا	۰/۳۵۶	۰/۰۰	۰/۷۰۲
	تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به مسکونی	۱/۵۶۱	۰/۰۰	۰/۸۱۱
زیست‌محیطی	افزایش قیمت زمین در روستا	۲/۵۶۷	۰/۰۰	۰/۷۱۴
	از بین رفتن مسکن سنتی	۱/۲۴۶	۰/۰۰	۰/۶۷۸
	از بین رفتن مناظر زیبای طبیعی روستا	۰/۹۸۹	۰/۰۰	۰/۸۶۷
	کاهش حفاظت از طبیعت	۱/۸۲۷	۰/۰۰	۰/۴۸
	افزایش زباله در روستا	۱/۴۶۳	۰/۰۰	۰/۸۴۳
	افزایش آلودگی خاک‌های روستا	۱/۲۱۱	۰/۰۰	۰/۵۳۶
	افزایش آلودگی آب‌های روستا	۱/۳۷۸	۰/۰۰	۰/۵۳۹
	افزایش آلودگی هوای روستا	۰/۳۴۲	۰/۰۰	۰/۷۵۲
آلودگی ساحل روستا	۱/۸۵۲	۰/۰۰	۰/۷۷۴	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۵: میانگین اثرات گردشگری ساحلی بر روستاها

ارزش آزمون: ۲				ابعاد
معناداری (دو دامنه)	انحراف معیار	آماره تی	میانگین	
۰/۰۰۰	۰/۴۵۰۶	-۹۱/۳۷۸	۰/۸۴۴	اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۵۰۵۸	-۶۳/۸۱۳	۱/۳۱	اقتصادی
۰/۰۰۰	۰/۵۸۹	-۷۱/۸۸۷	۰/۷۸۳	کالبدی
۰/۰۰۰	۰/۵۷۶۱	۴۰/۰۶۲	۱/۷۹۱	
۰/۰۰۰	۰/۴۱۳۴	-۷۸/۷۹۱	۱/۲۹۴	زیست محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش

معناداری (sig) آن برابر با ۰/۰۰۰ که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین تفاوت معناداری بین پایداری روستاها وجود دارد.

مقایسه پایداری روستاها: برای بررسی تفاوت سطح پایداری روستاها از تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شده است. بر اساس نتایج جدول (۶) تفاوت گروهی با توجه به ضریب F که برابر با ۱۶۱/۱۸۵ و سطح

جدول ۶: تحلیل واریانس (ANOVA) پایداری روستایی

سطح معناداری	F	مربع مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	
۰/۰۰۰	۱۶۱/۱۸۵	۶/۰۹۵	۹	۵۴/۸۵۵	بین گروهی
-	-	۰/۰۲۸	۳۵۵	۱۳/۴۲۴	درون گروهی
-	-	-	۳۶۴	۶۸/۲۷۹	کل

منبع: یافته‌های پژوهش

روستاها هر گروه با یکدیگر تفاوت معناداری ندارند. در گروه اول، ۸ روستا (گیلک محله آلان، انبارسر، حاجی بکنده، طالب‌آباد، جفرو، نیلوفر سحرخیز، داروگر محله و امین‌آباد) قرار گرفته‌اند که سطح پایداری آنها بین ۰/۸۴۸ و ۰/۹۸۸ قرار دارد و در گروه دوم، روستای تازه-آباد با سطح پایداری ۱/۲۰۷ و در گروه سوم، روستای گنگسر با پایداری ۲/۲۲۶ قرار دارند.

بعد از معنادار بودن آزمون (F)، و معنادار بودن تفاوت پایداری بین روستاها، برای فهم اینکه بین کدام روستا تفاوت وجود دارد از آزمون (Tukey) برای نمایش زیرگروه‌های همگن استفاده شده است. بر اساس نتایج جدول (۷) روستاها از نظر پایداری به سه زیرگروه همگن تقسیم شده‌اند و سطح معناداری هر سه زیرگروه بیشتر از ۰/۰۵ است، یعنی می‌توانیم

جدول ۷: زیر گروه‌های همگن پایداری روستایی

سطح معناداری	زیر گروه‌های همگن			روستا
	۳	۲	۱	
۰/۱۶۲			۰/۸۴۸	گیلک محله آلان
			۰/۸۷۶	انبارسر
			۰/۸۸۹	حاجی بکنده
			۰/۹۱۵	طالب‌آباد
			۰/۹۳	جفرو
			۰/۹۴	نیلوفر سحرخیز
			۰/۹۶۴	داروگر محله
			۰/۹۸۸	امین‌آباد
۱/۰۰۰		۱/۲۰۷		تازه‌آباد
۱/۰۰۰	۲/۲۲۶			گنگسر

منبع: یافته‌های پژوهش

جمع‌بندی

در دهه پایانی قرن بیستم بسیاری از برنامه‌ریزان اجتماعی و اقتصادی در کشورهای اروپایی گردشگری را روشی مطمئن با چشم‌اندازی بسیار روشن برای توسعه روستاها به ویژه محروم‌ترین آنها معرفی کرده‌اند (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۲۳). امروزه به دلیل اثرات چشمگیری که این فعالیت‌ها در اقتصاد مناطق پذیرنده گردشگران بر جای می‌گذارد، توجه فراوانی به این زمینه از فعالیت‌ها می‌شود (علی‌زاده، ۱۳۸۲: ۵۵).

بر اساس نتایج تحقیقات پیشین، گردشگری اثرات منفی بر روستا همچون تغییر کاربری اراضی و تبدیل باغات به واحدهای مسکونی و تجاری، تغییر چشم‌اندازها، عدم رعایت حریم رودخانه‌ها و ناهمانگی در بافت کالبدی روستا، انباشت زباله و آشغال در محیط‌زیست روستایی، افزایش شدید قیمت زمین و سوداگری آن و کاهش تولیدات کشاورزی و آلودگی منابع آب، و اثرات مثبتی چون ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد، بالا رفتن سطح آگاهی‌های مردم و بهبود مسکن، کاهش مهاجرت از روستا به شهر را در پی دارد. در این پژوهش، گردشگری ساحلی همانند دیگر اشکال گردشگری، برای روستاهای ساحلی در ابعاد چهارگانه، اثرات مثبت و منفی در پی دارد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در بُعد اجتماعی بیشترین تاثیر را افزایش امنیت عمومی با میانگین ۱/۲۳۲ و کمترین تاثیر را افزایش وابستگی خانوادگی دارد. در بُعد اقتصادی، ایجاد درآمد برای خانوارهای روستایی از طریق اجاره منزل به گردشگران با میانگین ۱/۹۵۸ بیشترین تاثیر بوده و کمترین تاثیر را به‌طور مشترک در کاهش بیکاری در روستا و جذب سرمایه‌گذاری جدید در روستا با میانگین ۱/۰۳۵ داشته است. در بُعد کالبدی بیشترین تاثیر مثبت را گردشگری در ایجاد امکانات زیرساختی جدید در روستا با میانگین ۱/۰۰۲ داشته است و منفی‌ترین تاثیر کالبدی را در افزایش قیمت زمین در روستا با میانگین ۲/۵۶۷ دارد. و در بُعد زیست‌محیطی، بیشترین تاثیر را آلودگی ساحل روستا با میانگین ۱/۸۵۲ و کمترین تاثیر را با ۰/۳۴۲

افزایش آلودگی هوای روستا دارد. روستاها از نظر پایداری به سه زیرگروه همگن تقسیم شدند و سطح معناداری هر سه زیر گروه بیشتر از ۰/۰۵ است، یعنی میانگین روستاهای هر گروه با یکدیگر تفاوت معناداری ندارند. در گروه اول، ۸ روستا (گیلک‌محلّه آلان، انبارسر، حاجی‌بکنده، طالب‌آباد، جفرود، نیلوفرسرخیز، داروگرمحلّه و امین‌آباد) قرار گرفته‌اند که سطح پایداری آنها بین ۰/۸۴۸ و ۰/۹۸۸ قرار دارد و در گروه دوم، روستای تازه‌آباد با سطح پایداری ۱/۲۰۷ و در گروه سوم، روستای گتگسر با پایداری ۲/۲۲۶ قرار دارد. علاوه بر یافته‌های حاصل از تحقیق، مشاهدات میدانی در این روستاها موید این امر است که در بیشتر این روستاها تغییر کاربری اراضی زراعی به کاربری مسکونی، تغییر الگوی مسکن بومی و همچنین انباشت زباله در محیط روستا مشهود می‌باشد. همچنین، با مشاهدات میدانی در طرح‌های سالم‌سازی دریا و گفتگو با صاحبان مشاغل موجود، به‌کارگیری نیروهای روستایی در این مشاغل و فروش صنایع دستی و محصولات روستا در این مقاصد صورت می‌گیرد. که با پژوهش‌های سجادی و احمدی (۱۳۹۲)، انباشت زباله و آشغال در محیط‌زیست روستایی، افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخشداری‌ها، شهرداری‌ها مهم‌ترین اثرات منفی و مثبت گردشگری روستایی بوده است، باباخان‌زاده و لطفی (۱۳۹۱)، گردشگری اثرات اقتصادی مثبتی چون ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد را به همراه داشته در عین حال باعث افزایش شدید قیمت زمین و سوداگری آن و کاهش تولیدات کشاورزی شده است. از لحاظ اجتماعی اثرات مثبت بسیار زیادی چون کاهش مهاجرت، شهرت روستا، بالا رفتن سطح آگاهی‌های مردم و بهبود مسکن را به همراه داشته و در نهایت، از لحاظ زیست‌محیطی و کالبدی اثرات منفی چون آلودگی منابع آب، تخریب باغات و جنگل، تغییر کاربری اراضی، تغییر الگوی مسکن را به همراه دارد، خانی و همکارانش (۱۳۸۸)، مزایای گردشگری متوجه گردشگران می‌گردد نه جوامع روستایی. اثرات فرهنگی، اجتماعی و محیطی

زمین در داخل طرح به روستائیان برای سرمایه‌گذاری و عرضه محصولات بومی؛

- افزایش دوره زمانی معافیت مالیاتی برای جامعه محلی در جهت سرمایه‌گذاری در مقاصد گردشگری ساحلی.

ج) در جهت پایداری اجتماعی:

- برگزاری جشنواره‌های فرهنگی و آیین‌های سنتی ساحلی از طریق نهادهای مردم نهاد محلی؛
- برگزاری نشست مشترک نهادهای مردم نهاد محلی با تورگردان‌ها برای نهادینه کردن تعامل با فرهنگ بومی گردشگری ساحلی.

د) در جهت پایداری کالبدی:

- تدوین برنامه راهبردی برنامه‌ریزی فضایی گردشگری ساحلی (کاربری زمین و منظر و جایابی) در چارچوب طرح سالم‌سازی؛
- نظارت پایدار و مستمر حقوقی (قضایی) و مدنی برای حفظ اکولوژی و سبزی‌نگی ساحل.

منابع

۱. اردستانی، محسن. ۱۳۸۷. گردشگری روستایی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲. باباخان‌زاده، ادریس. لطفی، صدیقه. ۱۳۹۱. ارزیابی اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال هفتم شماره ۲۰، صفحات ۱۱۶-۸۱.
۳. بیگ‌محمدی، حسن. ۱۳۸۵. سواحل جنوبی دریای خزر، مجله سپهر، دوره ۱۲، شماره ۴۶.
۴. حیدری، رحیم. ۱۳۸۷. مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری. انتشارات سمت.
۵. خانی، فضیله. ابوطالب قاسمی و علی قنبری‌نسب. ۱۳۸۸. بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تاکید بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال اول، شماره ۴، صفحات ۶۴-۵۱.
۶. رحیمی‌پور، اکبر. محمدحسین نکویی و معصومه تدریس حسنی. ۱۳۹۰. بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی، اولین همایش ملی گردشگری، اقتصادی و بازاریابی، دانشگاه آزاد زابل.

گردشگری باعث رضایت خاطر جوامع روستایی نمی‌باشد و با نتایج پژوهش قرخلو و همکارانش (۱۳۸۸)، حاکی از انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی مانند تخریب اراضی زراعی و باغی، تخریب چشم‌انداز ساحل، انباشت زباله و افزایش ساخت ساز بی‌رویه در منطقه مورد مطالعه از جمله اصلی‌ترین پیامدهای منفی گردشگری بوده است، همسویی دارد و این نتایج نشانگر آن است که گردشگری ساحلی در منطقه مورد مطالعه و برنامه‌ریزی‌های آن از جمله طرح سالم‌سازی دریا با گردشگری پایدار فاصله زیادی دارد.

باید گفت گردشگران به محیط‌های طبیعی و جاذبه‌های طبیعی گردشگری اهمیت نمی‌دهند (Weaver et al., 2002: 348) و هنوز این نگرانی وجود دارد که از دید برنامه‌ریزان مقاصد ساحلی (طرح سالم‌سازی دریا)، توسعه پایدار گردشگری تعریف و شناخته نشده و معیارهای جهانی گردشگری پایدار، مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. در مجموع با توجه به یافته‌ها در جهت نیل به گردشگری پایدار ساحلی و در نتیجه تقویت اثرات مثبت و کاهش اثرات منفی در روستاهای ساحلی، اقدامات زیر باید مورد توجه قرار گیرند:

الف) در جهت پایداری زیست‌محیطی:

- فرهنگ‌سازی سازمان‌یافته رسانه محلی و منطقه‌ای و ملی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست عمومی و مقاصد گردشگری و به ویژه از طریق مدارس تا در آینده همین نسل به گردشگران ساحلی که دوست‌دار و حافظ محیط‌زیست باشند، تبدیل شوند؛
- تقویت و ایجاد سازمان‌های غیردولتی (NGO) گردشگری توسعه پایدار ساحلی با رهیافت محیط‌زیستی؛ به‌ویژه نهادهای مدنی محلی از طریق شوراها و دهیاری‌ها؛
- تقویت جنبه زیست‌محیطی طرح سالم‌سازی و نظارت مدنی آن از طریق نهادهای مردم نهاد محلی.

ب) در جهت پایداری اقتصادی:

- اولویت بخشیدن به کارگیری نیروی انسانی جامعه محلی در طرح سالم‌سازی با واگذاری و اجاره

19. Belisle, Francois, J., Hoy, and Don R. 1983. The perceived impact of tourism by tourism research 10.
20. Burke, Lauretta, Kura, Yumiko., Kassem, Ken., Carmen. Mark Spalding. 2001. Pilot analysis of global ecosystems: coastal ecosystems, Washington, DC, USA: World Resources Institute.
21. Dobson, Suzanne. (Ed.). 2003. Edited proceedings from the workshop "Policy Directions for Coastal Tourism", Burnaby, BC, Canada: Simon Fraser University.
22. Garrod, Brian. & Wilson, Julie C. (Eds.). 2003. Marine ecotourism: issues and experiences, Sydney, Australia: Channel View Publications.
23. Ghosh, Tuhin, 2012. Sustainable Coastal Tourism: Problems and Management Options, Journal of Geography and Geology, 4 (1).
24. Gladstone, William, Curley, Belinda, Shokri, Mohammad Reza, 2012. Environmental impacts of tourism in the Gulf and the Red Sea, Marine Pollution Bulletin Published by Elsevier Ltd.
25. Hall, C, Michael and Page, J, Stephen, 2002. The geography of tourism and recreation; Routledge.
26. Kay, Robert, and Alder, Jacqueline, 2005. Coastal Planning and Management, This edition published in the Taylor & Francis e-Library, New York.
27. Lordkipanidze, Maia, 2002. Enhancing Entrepreneurship in Rural Tourism for Sustainable Regional Development: The case of Söderslätt region, Sweden, Published in 2002 by IIIIEE, Lund University, Sweden.
28. Lundberg, Erik, 2011. Evaluation of Tourism Impacts, a sustainable development perspective .
29. Mathieson. Alister, and Geoffrey, Wall. 1992. Tourism: economic, physical and social impacts, Longman, London .
30. Mitchell, Lisle S. and Murphy, Peter E., 1991. Geography and tourism, Annals of Tourism Research.
31. Norris, Michelle, Winston, Nessa, 2007. Second Homes in scenic rural area of Ireland: preliminary results from a study of social, economic and environment impacts, paper presented at: the European network for housing research (ENHR) international conference on sustainable urban area, 25-28.
32. Pearce, Douglas, 1995. Tourism today, Longman, Essex.
33. Rosa, Maria, 2002. Rural Tourism In Spain, Annals of tourism Research, Vol 29, No 4, PP 1101- 1110.
۷. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و اسماعیل قادری. ۱۳۸۱. نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی: نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۶، شماره ۲، صفحات ۴۰-۲۳.
۸. سجادی، اشرف و فاطمه احمدی. ۱۳۹۲. ارزیابی اثرات گردشگری روستایی شهرستان فومن از دیدگاه جامعه روستایی، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال هشتم شماره ۲۳، صفحات ۱۷۵-۱۵۵.
۹. شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مرادنژاد. ۱۳۸۱. توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، شماره ۲۵۱-۲۵۰، صفحات ۶۳-۵۲.
۱۰. علی‌زاده، کتابون. ۱۳۸۲. اثرات حضور گردشگران بر منابع زیست‌محیطی (بخش طرقله در شهرستان مشهد)، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۱۱، صفحات ۷۰-۵۵.
۱۱. عنابستانی، علی‌اکبر. عباس سعیدی و حسن درویشی. ۱۳۹۱. بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستائیان (مطالعه موردی: دشت ارژن- فارس)، مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی، سال دوم، شماره دوم، صفحات ۲۰-۱.
۱۲. قادری، زاهد. ۱۳۸۳. اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی. انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها کشور.
۱۳. قرخلو، مهدی. مهدی رمضان‌زاده لسبوئی. جواد گلین شریف‌دینی. ۱۳۸۸. بررسی اثرات زیست‌محیطی گردشگری بر سواحل شهر رامسر، فصلنامه پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره سوم، صفحات ۱۲-۱.
۱۴. گی، چاک‌وای. ۱۳۷۷. جهانگردی در چشم‌انداز جامع. ترجمه پارسایان و اعرابی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۱۵. لومسدن، لی. ۱۳۸۰. بازاریابی گردشگری. ترجمه: محمد ابراهیم گوهریان، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۶. مرکز آمار ایران. ۱۳۹۰. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن. استان گیلان.
۱۷. مطیعی لنگرودی، حسن. ۱۳۸۶. برنامه‌ریزی روستایی با تاکید بر ایران. انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۱۸. نصیری، حسین. ۱۳۷۹. توسعه پایدار چشم‌انداز جهان سوم. انتشارات فرهنگ اندیشه، تهران.

- Programme; [Online] Available at: <http://www.oceansatlas.org> (October 17, 2006).
37. UNEP, 2009. Sustainable Coastal Tourism: An integrated planning and management approach, www.pap-thecoastcentre.org.
38. UNEP, 2002. Tourism: Impacts of Tourism, Available: <http://www.unep.org>.
39. Weaver, David., Lawton, Laura. 2002. Tourism Management, 2nd Edition; Sydney, John Wiley and Sons Australia.
34. Sharply, Richard, 2002. Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus, *Tourism management* 23: 233- 244.
35. Tanzania Coastal Management Partnership (TCMP): Tanzania Coastal Tourism Situation Analysis, 2001. Tanzania Coastal Management Partnership Support Unit Coastal Tourism Working Group, Working Document: 5057 TCMP.
36. UN Atlas of the Oceans, 2004. Recreation and tourism. United Nations Environment

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی